

*İslam İktisadı Düşüncesi
İçin Küçük Bir Tarihsel
Değerlendirme*

Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAS

© 2016 **AKADEMİSYEN KİTABEVİ**

Yayın Dağıtım ve Pazarlama A. Ş.

Halk sk. 5/A Yenişehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

İslam İktisadı Düşüncesi İçin Küçük Bir Tarihsel Değerlendirme

Yazar: Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ

ISBN: 978-605-9942-94-2

DOI: 10.37609/akya.1995

Bu kitabın yayın hakkı AKADEMİSYEN KİTABEVİ'ne aittir. 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarın ve yayıncısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz. Yazıların içerikleri yazarı bağlamaktadır.

Dağıtım Adresi

Akademisyen Kitabevi

Halk sk. 5/A Yenişehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Yayın Koordinatörü : Yasin DİLMEN

Mizampaj : Rahime DİLMEN

Kapak : Rahime DİLMEN

Baskı : Sonçağ Matbaacılık

ÖNSÖZ

İktisat sosyolojisine göre iktisat biliminin sosyal bir perspektif içermesi gerekir. Çünkü, ekonomi sosyal bir dünyanın parçası olduğundan toplumun geri kalan kısmından soyutlanarak incelenemez. İktisat sosyolojisinin yükselişini sağlayan kavram “gömülülük” olmuştur. Sosyal gömülülük kavramı, iktisadi davranışın yalnızca kar ve maliyet hesaplamasıyla yapılmadığını, gerçekte iktisadi davranışın insan ilişkileri ağı içinde gömülü olduğunu ifade etmektedir. İktisat sosyolojisine göre ekonomiler sınıf yapısı, güç, siyaset, kurumlar, kültür gibi faktörlerin içinde gömülüdür. Bu faktörler iş adamlarının, yöneticilerin, girişimcilerin, çalışanların piyasalarda nasıl davranacaklarını şekillendirmektedirler. Eski İktisat Sosyolojisinin en iyi eserlerini Max Weber yapmıştır. Weber, kapitalizmin Avrupa’da rasyonel “Protestan Ahlakı” ve dini değerlerinden doğduğunu, yani kültürden doğduğunu savunmuştur. Weber, kültürü bir kondüktöre benzetmektedir. Kültür, hatları değiştirerek trenin raylar üzerindeki yönünü belirlemektedir.

Alman Tarihçi Okulunun görüşlerini benimseyen Sabri Ülgener, Weber gibi Osmanlı toplumunun iktisadi zihniyetini ve kültürünü açıklamak için önemli çalışmalar yapmıştır. Türkiye’de bir çok iktisatçıya göre Türk iktisat sistemine manevi değer veya ruh kazandırılması önemlidir. Sabri Ülgener’e göre insanımızı soyutlaştıran değil, milli-manevi değer sistemi içinde somutlaştıran modeller daha gerçekçi ve sağlıklı olacaktır. Kendi insanımızdan, yerli kültürümüz ve değerlerimizden hareket eden ve geniş kesimler tarafından desteklenen çözümlerin daha kalıcı olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Ülgener’e göre kal-

kınma sürecinde ekonomi ve insan (toplum) bütünleşmelidir. Bu bütünleşme ancak ülkemiz insanına ve toplumuna uygun bir model içinde sağlanabilir. Sabri Ülgener'e göre her ülkenin kendi çıkış yolunu, kendi şartları içinde kendisinin bulması en doğru yoldur. Ülkemizde işletme kültürüne, iktisadi yapısına ve iktisat düşüncesine İslam etiği değerlerimizi kazandırmadığımız sürece çarpık ve hızlı liberalleşme sürecinin düzeltilmesi mümkün olmayacaktır.

İslam iktisadının en önemli duayenlerinden olan Sabahattin Zaim'e göre Türkiye'de siyasi partilere dayanan demokrasi düzeni, piyasa ekonomisi, devletle iş dünyasının beraber çalıştığı bir iktisadi düzen yeterlidir ve değiştirilmesine gerek yoktur. Ancak, bu iktisadi düzenin başarılı olması için ahlak ve bilginin gelişmesi gerekir. Her ülkede de ahlakın temel kaynağı dindir. Zaim'e göre bilgi arabanın motoru gibidir, ahlak ve iman ise direksiyona benzemektedir. Eğer direksiyon bozursa arabanın hızla gitmesi tehlikeyi artırır. Ayrıca, direksiyon iyi, motor bozursa araba gitmez. Yani, Türkiye ekonomisinde bilgi ve ahlakı bir araya getirmek gerekir. Müslüman ülkelerde ne tam anlamıyla liberal kapitalist bir model ne de sosyalist bir model hayata geçirilmiştir. Genellikle çoğu Müslüman ülkesi orta yolu izlemeye çalışmaktadır. Çünkü, Kapitalizm ve Sosyalizm materyalizme dayalı seküler iktisadi sistemler olduğu gibi, bu materyalist sistemler madde-mana bütünlüğüne dayalı İslamın iktisadi anlayışı ile çelişmektedir. Günümüzde Müslüman ülkelere ait en başarılı modeller arasında Malezya, Endonezya gibi ülkeler belirtilirken, son yıllarda Türkiye de başarılı bir model olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Başta Prof. Dr. Murat Doğanlar Hocam olmak üzere, İktisat Bölümündeki bütün hocalarıma ve Araş. Gör. Arkadaşlarıma güler yüzleri, dürüstlükleri, yardımseverlikleri için çok teşekkür ederim.

Tolga KABAŞ

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İslam İktisadı Düşüncesi İçin Küçük Bir Tarihsel
Değerlendirme1

BÖLÜM 2

İktisat Sosyolojisinin Doğuşu ve Yükselişi35

BÖLÜM 3

Sabri Ülgener, İktisat Sosyolojisi ve Türkiye55

BÖLÜM 4

Üçüncü Yol: Türkiye’de İktisat Düşüncesi ve
İslam Ahlakının Birleştirilmesi81

BÖLÜM 5

Türkiye’de Devletçi ve Liberal Politikaların Tarihsel
Gelişmelerinin Değerlendirilmesi101

Kaynakça

- Arif, Muhammed (2012), “Bilginin İslamileştirilmesi ve Model Kurmada Bazı Metodolojik Meseleler”, Edi. *Çağdaş İslam Bilişimine Giriş* [Editör: Mevlüt Uyanık], FCR Yayıncılık, s. 107-140.
- Aygül, Hasan Hüseyin (2014), *Zihniyet, Din ve İktisat*, Açılımkitap.
- Barber, William J. (2003), “ American Economics to 1900”, edi. Samuels Warren J. ; Biddle, Jeff E. ; Davis John B. (2003), *A Companion to the History of Economic Thought*, Blackwell Publishing, s. 231-245.
- Brennan, Geoffrey H. (1994), “The Impact of Theological Predispositions on Economics: A Commentary”, edi. *Economics and Religion: Are They Distinct* [Editörler: H. Geoffrey Brennan-A. M. C. Waterman], Springer, s. 163-177.
- Çakmak, D. (2011), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi*, Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık, 1. Baskı
- Çavdar, Tevfik (2003), *Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960)*, İmge Kitapevi, 1. Baskı
- Ertüzün, Tevfik (2011), “Prof. Ülgener’in İktisadi Kalkınma Yaklaşımı”, edi. *Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız* [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 283-295.
- Finn, Daniel K. (2010), *The Moral Ecology of Markets*, Cambridge University Press
- Finn, Daniel K. (2012), *The Moral Dynamics of Economic Life*, Oxford University
- Finn, Daniel K. (2013), *Christian Economic Ethics*, Fortress Press
- Frey, Donald E. (2009), *America’s Economic Moralists: A History of Rival Ethics and Economics*, State University of New York Press
- Henry, John F. (1994), “John Bates Clark: The Religious Imperative”, edi. *Economics and Religion: Are They Distinct* [Editörler: H. Geoffrey Brennan-A. M. C. Waterman], Springer, s. 61-76.
- Hermann-Pillath, Carsten (2007): “Adam Smith and Confucius: Towards a Transcultural Foundation of Institutions”, *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 3, pp. 91-126, 2010. Erişim için SSRN: <http://ssrn.com/abstract=966033>

- Heyne, Paul (2008), *Are Economists Basically Immoral?*, Liberty Fund
- İzğöer, A. Zeki (2014), *Müslüman, Osmanlı ve Modern Ahmet Cevdet Paşa*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Keser, İhsan (1993), *Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik*, Gündoğan Yayınları
- Kozak, İbrahim Erol (1999), *İnsan-Toplum-İktisat*, Değişim Yayınları
- Nelson, Robert H. (1994), “Economics as Religion”, edi. *Economics and Religion: Are They Distinct* [Edtörler: H. Geoffrey Brennan-A. M. C. Waterman], Springer, s. 227-236.
- Nelson, Robert H. (2001), *Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond*, Pennsylvania State University Press.
- Nishizawa, Tamotsu (2001), “Lujo Brentano, Alfred Marshall, and Tokuzo Fukuda: The Reception and Transformation of the German Historical School in Japan”, edi. *The German Historical School* [Editör: Yuichi Shionaya], Routledge, s. 155-172.
- Özcan, Mehmet (2008), “Yusuf Akçura”, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, *Türkiye’de Sosyoloji I*, Phoenix Yayınevi
- Sayar, Ahmet Güner (2006), *Ülgener Yazıları*, Derin Yayınevi
- Sayar, Ahmet Güner (2013), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Ötüken, 5. Baskı,
- Toprak, Zafer (2012), *Türkiye’de Milli İktisat: 1908-1918*, Doğan Kitap, 1. Baskı
- Weber, Max (2014), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, [Çeviri: Mehmet Ökten], Tutku Yayınevi.
- Yamawaki, Naoshi (1993), “Hermeneutics of Culture and the Universality of Ethics: Beyond the Formalism and Culturalism of Economic Philosophy and Social Ethics”, edi. *The Good and The Economical* [Editörler: Peter Koslowski-Yuichi Shionoya], Springer-Verlag, s. 128-142.
- Yuengert, Andrew M. (1999), “The Uses of Economics in Papal Encyclicals”, edi. *Religion and Economics: Normative Social Theory* [Editörler: James M. Dean-A. M.C. Waterman], Springer, s. 33-50.
- Zaim, Sabahattin ((2007), *Türkiye’nin Yirminci Yüzyılı*, Cilt: 1, İşaret Yayınları

Kaynaklar

- Bishop, Robert (2007): *The Philosophy of the Social Sciences*, Continuum International Publishing Group
- Granovetter, Mark (2001): "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness", edi. Swedberg, R.; Granovetter, M., *The Sociology of Economic Life*, s. 51-76, Westview Press.
- Hass, Jeff (2007): *Economic Sociology: An Introduction*, Routledge.
- Herrmann-Pillath, Carsten (2007): "Adam Smith and Confucius: Towards a Transcultural Foundation of Institutions", *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 3, pp. 91-126, 2010. Erişim için SSRN: <http://ssrn.com/abstract=966033>
- Kalleberg, Arne L. (1995): "Sociology and Economics: Crossing the Boundaries", *Social Forces*, vol. 73, No. 4, s. 1207-1218.
- Sayar, Ahmet Güner (1998): *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, Eren Yayıncılık
- Schumpeter, J.A., (1954) : *History of Economic Analysis [İktisadi Analizin Tarihi]*, Allen and Unwin, London.
- Swedberg, Richard (1991): "Major Traditions of Economic Sociology", *Annual Review of Sociology*, vol. 17, s.251-276.
- Swedberg, Richard ; Granovetter, Mark (2001): "Introduction To The Second Eddition", edi. Swedberg, R.; Granovetter, M., *The Sociology of Economic Life*, s. 1-28, Westview Press.
- Swedberg, Richard (2001): "Max Weber's Vision of Economic Sociology", edi. Swedberg, R.; Granovetter, M., *The Sociology of Economic Life*, s. 77-95, Westview Press.
- Türkdoğan, Orhan (2004): *Osmanlı'dan Günümüze: Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yayınları.
- Türkdoğan, Orhan (2005): *İslami Değerler Sistemi ve Max Weber*, IQ Kültür ve Sanat Yayınları.
- Ülgener, Sabri (2006a): *Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, Derin Yayınları
- Ülgener, Sabri (2006b): *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Derin Yayınları
- Ülgener, Sabri (2006c): *Makaleler*, Derin Yayınları. [Yayına Hazırlayan: Ahmed Güner Sayar]
- Weber, Max (1921-22/1978): *Economy and Society [Ekonomi ve Toplum]*, University of California Press

Kaynakça

- Aygül, Hasan Hüseyin (2014), *Zihniyet, Din ve İktisat*, Açılımkitap.
- Carruthers, Bruce G. ve Uzzi, Brian (2000), "Economic Sociology in the New Millenium", *Contemporary Sociology*, Vol. 29, No. 3, s. 486-494.
- Convert, Bernard ve Heilbron, Johan (2007), "Where did the New Economic Sociology Come From?", *Theory and Society*, Vol. 36, No.1, s. 31-54.
- Dolanay, Sıtkı Selim (2010), *Bilim Felsefesinde ve Ekonomi Biliminde Anti-Pozitivistler*, Alter Yayıncılık.
- Ergun, Doğan (2004), *Türk Bireyi Kuramına Giriş*, İmge Kitabevi, 2. Baskı
- Gibbons, Robert (2005), "What is Economic Sociology and Should any Economist Care?", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 19, No. 1 , s. 3-7.
- Granovetter, Mark (2001), "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness", edi. Swedberg, R.; Granovetter, M., *The Sociology of Economic Life*, s. 51-76, Westview Press.
- Hass, Jeff (2007), *Economic Sociology: An Introduction*, Routledge.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram (2013), *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Doğu Kitapevi, 5. Baskı.
- Kalleberg, Arne L. (1995), "Sociology and Economics: Crossing the Boundaries", *Social Forces*, vol. 73, No. 4, s. 1207-1218.
- Özakpınar, Yılmaz (1999), *Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Poggi, Gianfranco (2006), *Weber: A Short Introduction*, Polity Press.
- Ülgener, Sabri (2006a), "İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri", edi. *Makaleler* [Derleyen: Ahmet Güner Sayar], Derin Yayın evi.
- Ülgener, Sabri (2006b), "İktisadi Yenilenmemizin Zihniyet Muhasabesi", edi. *Makaleler* [Derleyen: Ahmet Güner Sayar], Derin Yayın evi.
- Ülgener, Sabri (2006c), "Gelenekçi Bir Toplumun İktisadi Kıymetler ve Zihniyet Meseleleri", edi. *Makaleler* [Derleyen: Ahmet Güner Sayar], Derin Yayın evi.

- Sayar, Ahmet Güner (1998), *Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener*, Eren Yayıncılık
- Sayar, Ahmet Güner (2006), *Ülgener Yazıları*, Derin Yayınevi.
- Swedberg, Richard vd. (1987), "The Paradigm of Economic Sociology", *Theory and Society*, Vol. 16, No. 2, s. 169-213.
- Swedberg, Richard (1991): "Major Traditions of Economic Sociology", *Annual Review of Sociology*, vol. 17, s.251-276.
- Swedberg, Richard ve Granovetter, Mark (2001), "Introduction To The Second Edition", edi. Swedberg, R.; Granovetter, M., *The Sociology of Economic Life*, s. 1-28, Westview Press.
- Şimşek, Osman (2013), *Yeni Ahlak Toplumu İnşası*, Gazi Kitapevi.
- Weber, Max (2014), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*, [Çeviri:Mehmet Ökten], Tutku Yayınevi.

Kaynakça

- Arif, Muhammed (2012), “Bilginin İslamileştirilmesi ve Model Kurmada Bazı Metodolojik Meseleler”, Edi. *Çağdaş İslam Bilimine Giriş* [Editör: Mevlüt Uyanık], FCR Yayıncılık
- Coşkun, Ahmet (2010), *Kur’an-ı Kerim’de Rızık ve İktisadi Hayat*, Ensar Yayınevi
- Çapak, İsmail (2012), *Kur’an ve Ekonomi*, Sokak Kitapları Yayınları, 1. Baskı
- Çapra, Ömer (1993), *İslam’da İktisadi Nizam*[Çeviri: Prof. Dr. Hulusi Yavuz], Sebil Yayınevi
- Ertüzün, Tevfik (2011), “Prof. Ülgener’in İktisadi Kalkınma Yaklaşımı”, edi. *Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız* [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Hermann-Pillath, Carsten (2007): “Adam Smith and Confucius: Towards a Transcultural Foundation of Institutions”, *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, Vol. 3, No. 3, pp. 91-126, 2010. Erişim için SSRN: <http://ssrn.com/abstract=966033>
- Köksal, İsmail (2011), “İktisat Zihniyeti”, edi. *Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız* [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Nasr, Seyyid Hüseyin (2012), “İslami Bilim Nedir?”, Edi. *Çağdaş İslam Bilimine Giriş* [Editör: Mevlüt Uyanık], FCR Yayıncılık
- Şentürk, Recep (2008), *Türk Düşüncesinin Sosyolojisi*, Etkileşim Yayınları, 1. Baskı
- Şimşek, Osman (2008), *Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*, Öncü Basımevi, 1. Baskı
- Uyanık, Mevlüt (2012), “Bilginin İslamileştirilmesi ve İsmail Raci Faruki”, Edi. *Çağdaş İslam Bilimine Giriş* [Editör: Mevlüt Uyanık], FCR Yayıncılık
- Zorlu, Abdülkadir (2011), “Sabri F. Ülgener’i Okumak: Sosyal Tarih, Osmanlı İktisat Faaliyetlerinin ve Zihniyetinin Ortaçağlaşması, Tasavvuf, İslam, ve Kapitalizm”, edi. *Sabri Fehmi Ülgener: Küreselleşme ve Zihniyet Dünyamız* [Editör: Murat Yılmaz], Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kaynakça

- BOYACIOĞLU, Aslıhan Öğün ve BOYACIOĞLU, Levent (2008), Prens Mehmet Sabahattin Bey, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji I, Phoenix Yayınevi
- ÇAKMAK, Diren (2011), Osmanlı İktisat Düşüncesinin Evrimi, Sena Ofset Ambalaj Matbaacılık, 1. Baskı
- ÇAVDAR, Tefik (2003), Türkiye Ekonomisinin Tarihi (1900-1960), İmge Kitapevi, 1. Baskı
- DOTİ, L. James ve LEE, R. Dwight(1991), The Market Economy: A Reader, Oxford University Press.
- ERCAN, Recep (2013), Türkiye’de Sosyolojinin Gelişimi ve Eğilimleri, Anı Yayıncılık,1. Baskı.
- ERGUN, Doğan (2004), Türk Bireyi Kuramına Giriş, İmge Kitabevi, 2. Baskı
- HASS, Jeff (2007), Economic Sociology: An Introduction, Routledge.
- İZGÖER, A. Zeki (2014), Müslüman, Osmanlı ve Modern Ahmet Cevdet Paşa, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2013), Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Doğu Kitapevi, 5. Baskı.
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram (2011), Türk Sosyoloji Tarihi III: Yeni Türkiye’de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temeller, Kitabevi, İstanbul.
- KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan (2008), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, 21. Baskı.
- OKUR, İbrahim (2009), Japonya: Bir Yükselişin Kısa Hikayesi, Okursoy Kitapları, Cep Kitapları Dizisi 2
- ÖZCAN, Mehmet (2008), Yusuf Akçura, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Türkiye’de Sosyoloji I, Phoenix Yayınevi
- SAYAR, Ahmet Güner (2013), Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması, Ötüken, 5. Baskı,
- SAYAR, Ahmet Güner (2006), Ülgener Yazıları, Derin Yayınevi,
- TOPRAK, Zafer (2012), Türkiye’de Milli İktisat: 1908-1918,Doğan Kitap, 1. Baskı